

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Qvæstio XVI. De Veritate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

liberam suae voluntatis utatur vna ad operandum, alia vero minime, qua tamen vti potest: at vero cognitio iudicatur practica, aut speculativa ex se, quia praescribit, aut non praescribit modum operandi: non vero ex parte scientis, quod ea in sua operatione utatur, vel non utatur. Haec quod ad primum atinet eorum quae propolita sunt.

Tertia conclusio
Quod vero ad secundum spectat, sit tertia conclusio, Singularum indiuiduarum substantiarum sunt in Deo distinctae ideae: naturarum vero vniuersalium, quae in eis essentialiter includuntur, non sunt aliae ideae ab ideis ipsarum rerum singularium. Probatur, quoniam indiuiduae substantiae cadunt sub diuinam providentiam, & per se intenduntur à Deo, distinctaeque productionibus sunt: ergo habent distinctas ideae, quibus producuntur, & quas imitentur. Naturae vero communes in eis incluse, quoniam non aliter produci possunt, quam ad illarum productionem, nec alia productione, distincta idea opus non habent.

Quarta conclusio
Quarta conclusio. Eorum accidentium quae, tum inter se, tum etiam à substantiis reipsa distinguuntur, sunt in Deo distinctae ideae. Probatur, quoniam vniuersum quodque suo modo imitatur diuinam essentiam, producitque distincta productione à productione ceterorum accidentium, & substantiarum.

Quinta conclusio
Quinta conclusio. Materia prima datur in Deo propria idea. Probatur, tum quia producit à Deo partiali productione, cum qua est idem reipsa materia producta: tum etiam quia diuina potentia produci potest sine forma substantiali. Vt tamen ex materia & forma fit vnum per se: ita in Deo idea materiae efficit vnam totam ideam cum idea cuiusque formae substantialis, per quam informatur.

Sexta conclusio
Sexta conclusio. Mali, & aliorum entium rationis, non est idea propria. Probatur, quoniam neque cognoscuntur per se, neque produciuntur, sed resultat ex fundamentis, aut ex positione fundamenti, & destructione, aut non positione actus oppositi, ut caecitas & aliae priuationes, & per haec ipsa cognoscuntur.

A furatum ad mensuram. Ex eo namque, quod res est, aut non est, ut intellectu concipitur, huiusmodi intellectus est verus aut falsus: & non est contrario, quia intellectus hoc vel illo modo concipitur, res est, aut non est, aut vera est, vel falsa. Quare veritas huiusmodi intellectus pendet tamquam à mensura esse, aut non esse rei, quae concipitur. Intellectus vero practicus, quia est causa rerum, mensura est rerum quae per eum fiunt: si enim domus, aut quouis aliud artefactum, iuxta regulas artis effectum est, vera domus dicitur, & quantum à regulis artis aberrat, tantum ei deest de veritate ac perfectione domus. Prima autem, secunda, quaest. sexagesima quarta ostendimus, quamuis intellectus practicus comparatione agibilibus, aut factibilibus, si secundum proprias existentias spectentur, quo pacto effectus sunt illius, sit eorum mensura & regula, comparatione tamen eorundem, si secundum suas naturas, siue secundum se considerentur, verè dici mensuratum quoad regulas ipsas artis & prudentiae. Etenim quia domus suapte natura postulat, ut hoc vel illo modo fiat, ut habitationi sit accommodata, ars dicitur hoc vel illo modo esse faciendam, & non est contrario. Quare veritas preceptorum artis & prudentiae nostrae, mensuratur à naturis rerum, de

B quibus praecipere solent. Quod fit, ut axioma illud Aristotelis in praedicamentis, ex eo, quod res est aut non est, propositio est vera vel falsa, non solum sit verum de iudiciis intellectus speculatiui, sed etiam de iudiciis intellectus practici, comparatis tamen cum naturis rerum, de quibus praecipunt secundum se spectatis, non vero cum iisdem rebus positis iam in rerum natura: quo pacto sunt effectus artis & prudentiae.

C Hinc facile erit intelligere, Veritatem, non in quacumque conformitate inter intellectum & rem intellectam esse positam, sed in conformitate vnius illorum duorum, quod ad alterum se habuerit, ut mensuratum ad mensuram. Quia ergo intellectus speculatiuus comparatur cum rebus intellectis (si ad obiectum primarium pertineant) ut mensuratum ad mensuram, idemque cernitur in intellectu practico, si cum naturis rerum, in quibus versatur secundum se spectatis conferatur, fit, ut conformitas vtriusque intellectus ad res eo modo spectatas, non verò est contrario, conformitas earundem rerum ad verumque intellectum, cuius ita sunt mensura, sit dicenda veritas. Quando ergo res, per eiusmodi iudicia intellectus speculatiui & practici significata, vera dicuntur, id non est intelligendum, quod vera sint formaliter, sed quod mensura & quasi exemplaris causa sint veritatis quae formaliter in iudiciis intellectus consistit. Quare non vniuocè, sed analogicè dicuntur vera: cum iudiciis mentis. Vt enim sanum analogicè dicitur de animali, quod simpliciter & formaliter est sanum, dicitur & de potione, quia causa est sanitatis, & de lotio, quia sanantem significat: ita etiam verum analogicè, dicitur de iudiciis illius mentis, quae principaliter & formaliter sunt vera, & de rebus ipsis, quatenus mensura, atque exemplaris causa sunt veritatis eorum, & de enunciationibus vocalibus & scriptis, quibus iudicia illa significantur tamquam de signis eorum. Quod fit, ut verum minus proprie dicatur de rebus, vocibus, & scriptis: non secus ac sanum de potione ac lotio dicitur.

D Quia vero artefacta comparantur cum mente artificis tamquam mensurata cum sua mensura, conformitas earum cum arte, qua sunt facta, est veritas eorum formaliter in eis existentis: è contrario vero, conformitas artis cum eisdem non est veritas: neque

E **F**

F Quia vero artefacta comparantur cum mente artificis tamquam mensurata cum sua mensura, conformitas earum cum arte, qua sunt facta, est veritas eorum formaliter in eis existentis: è contrario vero, conformitas artis cum eisdem non est veritas: neque

Intellectus practicus est mensura artefactorum.

Quaratio ne etiam sit mensuratus.

Veritas est conformitas mensurati ad mensuram.

Veritas artefactorum qualis.

QUESTIO XVI.
De Veritate.
DISPUTATIO I.
Quid sit veritas, & de variis illius acceptionibus.

QUONIAM cum tractatione de scientia, & cognitione Dei coniuncta est consideratio de veritate, D. Thomas hac quaestione disputat de Veritate, & sequenti de falsitate. Conabor autem rem hanc paucis absolvere. Vt verò à primo eorum, quae proposita sunt, ordiamur, sciendum est: Veritatem ex communi Philosophorum & Theologorum ferè omnium sententia, non nisi intellectu, aut comparatione ad intellectum reperiri. Vt verò D. Thomas I. contra gentes capit. 59. ac alibi cum plerisque aliis tradit, posita est in conformitate inter intellectum intelligentem, & rem intellectam.

Vtrum autem in sola conformitate vnius cum altero, mox dicemus. Prius ergo explicandum est, in vtrius eorum conformitate sit posita. Pro cuius rei intelligentia notandum est, intellectum interdum comparari cum ea re, quam intelligit, tamquam mensuratum cum mensura: interdum verò è contra tamquam mensuram cum mensurato. Etenim intellectus speculatiuus se habet ad rem intellectam (si obiectum sit primarium) tamquam men-

Molina in D. Thom.

Creata omnia sunt formaliter vera, quia divi- ne arti conformia.

Durandi sententia im- probatur.

Obiectio.

Solutio.

Versas in- tellectus est in actu intel- ligendi, non in specie in- telligibili, nisi verbo.

neque ars comparatione eorum dicitur vera, nisi analogice tamquam regula & mensura veritatis eorum. Hac ratione creata omnia, quatenus conformitatem habent cum arte divina, qua condita sunt, & quæ est illorum regula & mensura, dicuntur vera veritate, quæ formaliter in ipsis, artis divinæ comparatione, reperitur.

Sententia hæcenus explicata est. D. Thomæ hoc loco, & clarius primo de interpretatione cap. 1. ac alibi. Vnde non placet sententia Durandi in 1. dist. 19. q. 7. qui, sequutus ferè vestigia Hervei quodlibeto 3. quæst. 1. affirmat, veritatem non esse conformitatem inter intellectum & rem, sed inter eandem rem apprehensam per intellectum & seipsam, vt est in rerum natura, eo pacto quo, vt quæstione præcedente articulo 1. disputatione 2. dictum est, affirmabat ideam esse ipsam rem producendam, vt præconceptam ab artifice, antequam producat. Argumenta Durandi facillè ex dictis, atque ex iis, quæ subiciemus dissolventur, ideo ea prætermittimus.

Quidam probare nituntur, veritatem neque in conformitate inter intellectum & rem, vt nos dicimus, neque in conformitate inter rem, vt apprehensam per intellectum & seipsam in se, vt Durandus dicebat, esse positam: quoniam conformitas est relatio æqualis comparationis; quippe cum conforme conformi, conforme dicitur: veritas verò non est relatio æqualis comparationis, eò quod verum non dicitur vero verum: ergo in neutra conformitate veritas ponenda est.

Ad hoc argumentum dicendum est, maiorem esse veram, si intelligatur de conformitate in commune, vt comprehendit sub se conformitatem mensurati, & reliquas conformitates in specie, sic enim sumpta, formaliter constituit conforme in commune, quod est relatum æqualis comparationis: non verò si intelligatur de quacumque conformitate in specie, de quarum numero est veritas, quæ constituit relatum inæqualis comparationis; nempe conforme vt mensuram, ad conforme vt regulam & mensuram. Vnde ad formam argumenti, concessa maiori, neganda est consequentia. Cum enim esse relatum æqualis comparationis conveniat interdum superiori, vt distinguitur ab inferiori, committitur in ea ratiocinatione fallacia accidētis: sicut in hæc relatu in commune est æqualis comparationis relatu: dicitur enim relatu relatum: sed pater comparatione filij non est relatu æqualis comparationis: ergo pater non est relatum.

Poterit aliquis, cum in intellectu reperitur, tum vis ipsa ad intelligendum, tum species intelligibilis, quæ efficienter concurrunt ad actum intelligendi, & est imago obiecti, tum actus ipse intelligendi: tum denique verbum productum per actum intelligendi, in quoniam eorum sit eiusmodi conformitas collocanda, quæ veritas nuncupatur. Respondent quidam, neque esse in vi ad intelligendum, neque in actu intelligendi, eò quod neutrum sit imago obiecti, sed esse, imperfectè quidem in specie intelligibili: perfectè verò, simpliciter, ac propriè, in verbo mentis producto per actum intelligendi, quod est imago & similitudo expressa obiecti, ita vt veritas mentis posita sit in conformitate verbi producti per actum intelligendi cum obiecto.

Crediderim tamen constituendam esse potiùs in actu intelligendi, siramque esse, non in hoc, quod vnum sit imago alterius, neque in hoc, quod entitas vnius sit similis entitati alterius, sed in hoc, quod vnum sit perceptio & cognitio alterius pro-

vt in se est. Conformitas ergo perceptionis cum re quæ percipitur, qualis ipsa in se est, veritas intellectus nuncupari debet. Moueor autem ad illam constituendam in actu intelligendi, non in verbo mentis. Primò, quoniam veritas sita est in conformitate cognitionis cum re cognita: cognitio autem non est verbum productum, sed actus intelligendi, quo verbum producit. Secundo, quoniam si per impossibile daretur cognitio creata sine verbo producto, & sine specie intelligibili, vt multi affirmant de visione beatifica, & de cognitione qua Angelus se ipsum cognoscit, in tali cognitione esset veritas: ergo veritas non in conformitate verbi, aut speciei intelligibilis, sed cognitionis eum obiecto est posita, quæ, si sine verbo esse possit, non minùs, quàm cum verbo, erit vera. Tertiò, quoniam cognitio diuina communis tribus personis, qua Deus, vt Deus, cognoscit, est prima & summa veritas: ea verò non producit Verbum, nisi vt est patris cognitio. Quando tamen cognitione producit verbum, concedi potest, in cognitione, vt terminatur ad verbum, esse veritatem: quia vt terminatur ad verbum est perceptio obiecti.

Ex dictis facile erit explicare, quare Deus prima & summa veritas dicitur. Neque enim ex eo solum talis dicitur, quod præstantia & dignitate ceteras omnes veritates infinito excessu superet, sed ex eo etiam quod fons sit & origo omnis veritatis: non secus ac omnis entitatis principium est. Quod vt explicatius ostendamus, sciendum est. Veritatem diuinæ cognitionis, siue cognitio eam vt speculatiua, siue vt practica est, spectetur, positam esse in conformitate cum suo obiecto, non solum primario, sed etiam secundario. Quod potissimum est animaduertendum propter complexiones contingentes, quæ ab arbitrio creato pendent. Siue enim Deus, per scientiam illam mediam inter merè naturalem & liberam, ante determinationem suæ voluntatis cognoscat eas esse futuras solum ex hypothesi, quod hunc, vel illum ordinem rerum velit constituere, siue post determinationem, qua hunc determinatum ordinem rerum statuit creare, eas per scientiam liberam cognoscat absolute, & absque illa hypothesi esse futuras, semper tamen ideo cognoscit illas in eo ordine rerum esse futuras, quia per arbitrium creatum liberè sunt futuræ: non verò è contrario, ideo futuræ erunt, quia Deus eas cognoscit futuras, vt q. 14. art. 3. dist. 14. 1. 5. & 16. ostensum est. Vtraque verò cognitio eiusmodi futurorum contingentium ad scientiam speculatiuam Dei spectat, quia penetrat in quam partem arbitrium creatum liberè se inflectet. Licet autem veritas cognitionis, qua Deus eiusmodi complexiones contingentes penetrat, posita sit in conformitate illius cognitionis cum obiecto secundario, ab eoque ea ratione quodammodo pendeat, quia si res illa, non eo modo, sed contrario, vt potest, esset futura, Deus tale iudicium ea de re non haberet, neque proinde conformitas, & veritas talis iudicij comparatione talis obiecti in Deo extitisset: nihilominus quia Deus non sumit talem cognitionem suam, nec certitudinem illius à rebus ipsis contingenter futuris, quæ in vtranque partem possunt euenire, sed ex altissima comprehensione rerum omnium in sua essentia, vt in primario obiecto, atque ex infinita, omnique ex parte illimitata perfectione sui intellectus eam habet, inde est, quod mensura veritatis illius scientie nulla ratione sit obiectum secundarium, sed solum obiectum primarium, hoc est, essentia diuina vnà cum libera determinatione voluntatis diuinæ, in quibus Deus,

Deus cui prima & summa veritas dicitur.

Veritas diuina cognitio eam vt speculatiua, siue vt practica est.

Deus,

Deus, cum caeteris rebus, contingentia futura, qua ab arbitrio creato pendent, certissime cognoscit, ut disputationibus citatis ostensum est: tametsi, ut diximus, tam veritas ea, quam illa contingentium cognitio, qua fundamentum talis veritatis est, ab ipso obiecto secundo liberè per arbitrium creatum futuro, tamquam à conditione, sine qua non dependeat.

Veritas omni à Deo.

His ita constitutis, perspicuè iam ostendi potest, non solum Deum fontem esse totius veritatis, sed etiam modum, quo veritas omnis ab eo emanet. Etenim essentia diuina non solum est primum obiectum diuinæ cognitionis, sed etiam ex illa, nostro intelligendi more, habet Deus, quod sit intelligens: & cum diuino intellectui sit præsens, & ut ab eo immediatè videatur, ac comprehendatur perfectissime accommodata, non indiget specie aliqua, qua, vicem sui suppleudo, concurrere debeat cum diuino intellectu ad eiusmodi intuitum ac comprehensionem.

Diuina essentia est quasi mensura veritatis, quam Deus de se ipso habet.

Quia ergo, quæ Deus de seipso cognoscit, non ideo in ipso sunt, quia illa cognoscat, sed è contrario, ideo illa cognoscat, verèquè iudicet in ipso esse, quia in illo sunt: inde est quod essentia diuina, ut radix omnium, quæ in ea sunt formaliter, atque ut primum obiectum diuinæ scientiæ, nostro intelligendi more cum fundamento in re, sit quasi mensura veritatis scientiæ, quam Deus de seipso habet. Conformitas ergo diuinæ scientiæ cum essentia diuina, & iis quæ in ea sunt formaliter, est propriissima veritas: quippe cum sit conformitas cognitionis cum sua propria quasi regula ac mensura. Atque hæc est omnium veritatum prima veritas, & maximè propria, ac formalis. Essentia autem diuina, quæ essentia diuina est, ratione atque virtute ab attributo scientiæ & cognitionis diuinæ distincta, non ita dicitur vera formaliter, sicut dicitur diuina cognitio.

Quæ sit omnium prima, ac maximè formalis veritas.

Ratio autem est, quia conformitas ipsius cum diuina scientia, non est quasi mensurati cum sua mensura conformitas, sed è contrario, diuina essentia se habet ut mensura diuinæ cognitionis. Essentia ergo diuina, quæ essentia est, solum dicitur vera tamquam ratio & mensura veritatis diuinæ cognitionis: eo modo quo supra dictum est, obiectum cognitionis nostre speculatiuæ verè dici verum, non formaliter, sed analogicè, tamquam causam & mensuram cognitionis speculatiuæ veræ. Porro sumpta veritate analogicè, ut communis est veritati, tam maximè propriæ ac formali, quam veritati, per quam ipsa causa, siue ratio veritatis maximè propriæ ac formaliter dicte, dicitur vera, prius nostro intelligendi more essentia, quæ essentia, quam diuina cognitio, à nobis vera dicenda erit.

Essentia diuina quæ sit.

Quia etiam ea, quæ Deus eadem scientia in seipso cognoscit, ut obiectum secundarium (siue ea sub eam scientiam cadant, quæ speculatiua est, ut sunt; tum naturæ omnium rerum, quæ quacumque ratione esse possunt, tum earum complexiones necessariè, quæ comparatione Dei rationem praxis minimè habeant, tum complexiones omnes futurae contingentè, vel ex hypothesi, vel non iam ex hypothesi, sed absolute, siue cadat sub eadem scientiam, quæ practica est) non ideo ita se habent, quia à Deo cognoscuntur ita se habere, sed è contrario, quia ita se habent, aut ita futura sunt, vel ex sola libera voluntate Dei, vel etiam dependentè à libero arbitrio creato, ideo à Deo cognoscuntur ita se habere, aut eo modo esse futura: inde est, quod etiam conformitas scientiæ illius, cum obiecto secundo sit maximè propriæ ac formaliter veritas: nihilomi-

nus illius quasi mensura non est obiectum secundarium, sed solum primum, hoc est, essentia, & libera determinatio voluntatis diuinæ, id quæ non solum quoad naturas omnes, & quoad complexiones omnes, quæ inde necessariè cognoscuntur, sed etiam, ut paulò ante explicatum est, quoad complexiones, quæ à libero arbitrio creato pendent, quæ proinde, ut possunt non esse eo modo, quo ex obiecto primo altitudine cognitionis diuinæ certissime à Deo penetrantur futura, ita, si non eo modo essent futura, eadem altitudine diuini intellectus id in eodem obiecto penetraretur, non verò id, quod re ipsa esse futurum à Deo cognitum est. Quare quod obiectum secundarium euenturum sit eo modo, quo re ipsa est euenturum, non est mensura veritatis cognitionis diuinæ, quæ de eo habetur, sed conditio sine qua non dimittatur, quatenus si non fuisset illa cognitio, nec ipsa illius veritas unquam fuisset.

Præterea, quia ea omnia, quæ diuina potentia quacumque ratione esse possunt, ab arte & cognitione diuina, quæ Deus suam essentiam intendo, in ea ipsa intelligit modum, quo effici, atque ex illa emanare possunt, ut rationem habent entis in potentia ut sunt, ut questione præcedente artic. 1. disputatione 2. ostensum est, ita habent rationem veri in potentia comparatione eiusdem artis, cui tamquam regulæ suæ, si producantur, conformari possunt: quando autem eadem arte mediatè vel immediatè producantur, sicut sunt entia actu, ita sortiuntur rationem entis veri actu comparatione artis diuinæ, cum qua conformantur: his, ut entia omnia creata, non solum vera sint cum actu existunt comparatione artis diuinæ, sed etiam ut veritas eorum à diuina arte, & scientia tamquam à sua regulâ, fonte & origine deriuetur. Vnde etiam fit, ut ea omnia, quæ diuina potentia esse possunt, non solum sint vera in potentia comparatione eiusdem artis, sed etiam veritas eorum in potentia ab eadem arte & scientia, eo modo, quo est in potentia, proficiatur.

Veritas creaturarum, quæ sunt, esse possunt quo pacto à diuina arte deriuetur.

Denique cum omnis veritas, tam humanæ quam angelicæ cognitionis, siue ea practica sit, siue speculatiua, naturas ipsas rerum cognititas habeat tamquam regulam ac mensuram, ut supra explicatum est: fit, ut formalis veritas, tam rerum omnium quæ diuina potentia, aut sunt, aut esse possunt, quam quærumcumque creaturarum cognitionum, à diuina veritate tamquam à primo fonte ac radice deriuetur: atque adeo fit, ut Deus, non ea solum ratione prima ac summa veritas dicatur, quod cæteras dignitate antecedit, sed etiam quod earum omnium fons & origo existat.

Veritas cuiusvis cognitionis creata à prima veritate ortum habet.

Dubium est, utrum ea veritas, quæ posita est in conformitate intellectus cum re percepta, cernatur solum in compositione, vel diuisione intellectus, ut asserere videtur Aristoteles 1. de interpretatione, cap. 1. & 3. lib. de anima, cap. 6. an verò in simplicium etiam apprehensione. Cui questioni respondendum est cum D. Thoma locis citatis: etiã in simplicium apprehensione, ut colligitur ex Aristotele 3. de anima, cap. 3. & 6. imò verò conformitas etiam, quæ in apprehensione sensuum cernitur, veritas est comparatione rerum, quæ sentiuntur: quippe cum eiusmodi perceptiones sint cognitiones, comparenturque ad obiecta, ut ad suam mensuram, ex quibus diiudicandæ sunt, veræ sint eorum perceptiones, an non: si enim ita obiectis conformantur, ut quod de eis apprehendunt, ita se habeat in re, dicentur veræ apprehensiones. Nos verò hæcenus de sola veritate, quæ cernitur inter cognitionem intellectus & rem cognitam, sumus lo-

Dubitatio.

Solutio.

Veritas cernitur etiam in simplici apprehensione.

quiti: tum quod ea sit potissima, latissimeque pateatur etiam quod ea explicata, facile sit intelligere veritatem cognitionis sensus.

In simplici apprehensione per se, & regulariter cerni veritatem, non ita falsitatem.

Illud tamen est animaduertendum, in simplici apprehensione, saltem regulariter ac per se, solum cerni veritatem, non falsitatem. Ratio est, quoniam omnis simplex apprehensio est alicuius rei apprehensio: comparatione vero eius, quod per eam apprehenditur (sive id sit, quod cognoscens intendebat apprehendere, aut quod cognitione alia reflexa iudicat se tali simplici apprehensione apprehendisse, sive longe diuersum) est veritas in apprehensione: eò quod cernatur conformitas inter apprehensionem, & rem apprehensam. Comparatione vero eius, quod intendebat apprehendere, & non apprehendit, aut quod cognitione alia reflexa falso iudicatur eadem simplici apprehensione apprehendi, non est quidem veritas in tali simplici apprehensione: at neque est falsitas, quandoquidem neque est apprehensio illius, neque iudicium falsum de tali re, quippe cum simplici apprehensione nihil iudicetur. Dixi saltem regulariter & per se: quoniam non disputo modo, an cum aspectu oculorum apprehendimus non veros colores, quales in iride, ac nubibus apparent, in aliisve similibus euentibus, in quibus variis de causis fiunt in potentiis cognoscentibus apparitiones rerum non existentium, dicendum sit cerni per accidens falsitatem in talibus simplicibus apprehensionibus. Quia ergo in simplici apprehensione, saltem regulariter & per se, esse nequit falsitas, sed solum veritas: in compositione vero & diuisione, quibus tribuimus vnum alteri, aut vnum ab altero remouemus, potest esse indifferenter veritas ac falsitas (si enim quæ in simplici apprehensione concepta sunt, in re coniuncta sunt, compositio eorum, quæ mente fit, vera est & diuisio falsa: si vero in re non sunt coniuncta, diuisio est vera & compositio falsa) inde est quod Aristoteles 1. de interpretatione, cap. 1. & 3. de anima, cap. 6. loquutus solum de veritate, quæ eodem modo ac falsitas, modo affirmando, modo negando, inesse potest, (qualis est sola veritas enunciationum, quæ ad differentiam veritatis simplicium, solet etiã veritas cõplexa appellari) asseruerit solum in compositione & diuisione cerni. Vel, si mauis, de ea tantum veritate ac falsitate loquutum esse dices, secundum quam dicimur verè sentire ac falli. D. Thomas tam hoc loco artic. 2. quam alibi, aliter exponit Aristotelem, nempe quod intellexerit veritatem solum esse in intellectu componente & diuidente tantquam in cognoscente ipsam veritatem & conformitatem, quod agrè intelligitur, difficilèque explicatur ab illius sectatoribus.

Veritas cur potius in compositione esse dicatur.

Intellectus cur à solo iudicio verus aut falsus dicatur.

Duo verò sunt hoc loco animaduertenda. Vnum est, cum compositio & diuisio esse possint, tum sine iudicio & assensu intellectus, sola apprehensione enunciationis, nondum penetrando an vera sit, tum etiam cum iudicio & assensu intellectus: utroque quidem modo cerni in ea veritatem aut falsitatem, eò quod utroque modo enunciatio sit, verumque proinde aut falsum significet: at tamen à solo iudicio denominari intellectum verum vel falsum, non verò ab apprehensione tantum enunciationis secundum se vere aut falsæ. Ratio est, quoniam solum iudicium est assertio atque assensus, vel dissensus intellectus statuentis rem aliquam ita se habere, aut non habere.

In Deo & Angelis veritatem sine compositione cerni.

Alterum est, veritatem, quæ in compositione aut diuisione intellectus nostri cernitur, cerni etiam in intellectu Angelico & diuino sine vlla tamen com-

positione: quia simplici iudicio, sine vlla compositione & diuisione, complexiones ipsas rerum iudicant: Aristoteles verò de solo nostro intellectu est loquutus. Porro iudicio diuino falsitas omnino repugnat: Angelico verò, in solis viribus naturalibus spectato, minime: quamuis difficilè admodum falli possint Angeli, qui maximo intellectus acumen sunt præditi.

DISPUTATIO II.

Verum relatio conformitatis, in qua veritas est posita, realis sit an rationis.

Qvod ad relationem conformitatis diuine scientiæ cum suo obiecto primario atinet, facile est eam esse relationem rationis ostendere. Tum quod non sit inter res distinctas: Tum etiam quod in Deo, præter paternitatem, filiationem, spirationem actiuam & passiuam, quibus personæ diuine distinguuntur inter se, nulla sit relatio realis. Idem conuincit ratio proximè facta, de relationibus eiusdem scientiæ ad obiecta secundaria. Potestque id confirmari, tum quia nulla relatio Dei ad creaturas est realis. Tum etiam quoniam relationes illa conformitatis ad obiecta secundaria ex eternitate scientiæ illi conueniunt, eodemque modo respiciunt res quando existunt, ac quando non existunt, & ea quæ numquam erunt, sicut ea quæ in aliqua differentia temporis sunt: quod valde alienum est à realibus relationibus.

Veritatis relatio in Deo est rationis.

Quod attinet ad relationem conformitatis inter intellectum creaturæ cognoscentem, & obiectum à quo cognitio mensuratur, idem etiam potest ostendi primò. Quoniam relatio illa æquè est ad rem existentem ac non existentem: conceptus quippe, quem formamus de rosa, æquè verus est, & rosæ conformis, siue rosa existat, siue non existat: & iudicium, quo iudico, equum esse animal, tam verum est, & conforme obiecto, siue equus existat, siue non existat: relatio autem, quæ eodem modo respicit extremum, quando existit, ac quando non existit, non est realis. Secundò, æquè verum est iudicium quo iudico, hominem non esse lapidem, ac illud quo iudico, eum esse animal: sed conformitas illius primi, cum non sit cum aliquo esse, sed cum non esse, non potest esse relatio realis: ergo neque conformitas secundi iudicij erit relatio realis. Tertio, relatio conformitatis, quæ cernitur ex parte obiecti tantquam mensura, non est realis, etiam si obiectum existat: ergo neque ea, quæ ex parte conceptus mensuratur cernitur, erit realis. Consequenter videretur bona: antecessens verò probatur, quoniam relatio conformitatis naturæ humanæ cum conceptu, quem de ea format intellectus, est rationis, etiam quando natura humana existit: quod probatur, tum quia est quantum prædicabile respectu naturæ humanæ in commune, & conuenit illi primò: omne autem accidens reale quantum prædicabile ex Porphyrio cap. de commun. conuenit superioribus per indiuidua: tum etiam quia quodcumque accidens reale conuenit propriè superiori, conuenit etiam propriè alicui inferiori: at verò conformari cum conceptu, quem de natura humana format intellectus, conuenit solum naturæ humanæ in commune, & non alicui indiuiduorum ipsius.

In intellectu creato est etiam eadem relatio rationis.

Tota ergo difficultas disputationis propositæ est circa relationem conformitatis creaturarum cum arte diuina, qua conditæ sunt, & quæ ipsarum est mensura. Ferrariensis 1. contra gentes, cap. 60. & quidam

Veritas realis relatio est.

quidam alij censent esse realem: tamen si relatio alia, quae responderet ex parte artis divinae, sit rationis: eò quòd Deus capax non sit relationis realis ad creaturas. Quemadmodum, inquit, relatio servitutis creaturarum ad Deum est realis: contra verò relatio dominij, quae ex parte Dei respondet, est rationis.

Parti affirmanti suadetur primò.

Probant verò hanc suam sententiã primò. Quoniam veritas, seu conformitas arte facti cum arte humana, qua fabricatum est, est relatio realis, non solum ex parte arte facti, sed etiam ex parte artis, atque ideae qua est confectum: etenim in artifice humano ars, & idea sunt veræ causæ reales arte facti: ars quidè causa efficiens, idea verò causa exemplaris: ergo veritas, ac cõformitas creaturarum cum arte atque idea divina, erit etiam relatio realis in creaturis, esto ex parte Dei non respondeat ei relatio realis, sed rationis.

Secundò.

Secundò, quoniã omnis relatio, cuius ratio fundandi est actio realis, est relatio realis ex parte creaturæ: sed eiusmodi est relatio veritatis ac conformitatis creaturarum cum arte divina: quippe cum ratio fundandi huiusmodi relationem sit actio, qua producuntur creaturæ: ergo est relatio realis.

Parti oppositi in præfatione.

Mihi verò semper visum est longè probabilius, relationem illam esse rationis. Primò, quoniam, ut dicemus, relatio illa est passio entis creati, aut certè per illam completur ratio veri, quae est passio entis creati: nulla autem passio entis creati in commune, quoad id, quod addit supra ens reale, esse potest aliquid reale, ut 4. Metaphysicæ ostendimus: quippe cum subiectum includi nequeat in passione quoad id quod passio addit supra subiectum: neque intelligi queat, quo pacto rationi toti entis realis creati in commune addi possit tamquam passio, aut completivum passionis illius, aliquid creatum reale: illud namque continebitur sub ratione illa entis realis creati in commune, & per consequens non superaddetur toti rationi formali entis creati tamquã passio, aut completivum eiusmodi passionis. Secundò, quoniam si relatio conformitatis, quam verum, quod est passio entis realis creati in commune, dicitur formaliter, esset realis, daretur processus infinitus in rationibus formalibus realibus. Etenim à ratione conformitatis, quae est in Socrate, flueret alia ratio conformitatis, quia ipsa, tamquam quid reale creatum, conformaretur arti divinae, & ab ista, alia, atque ita in infinitum.

Ad primum & quoniam.

Ad primum ergo argumentum in oppositum negandum est antecedens. Ad probationem dicendum est, solum probare relationes causæ, & effectus, quæ vernuntur inter artem, aut ideam, & arte factum, esse relationes reales, & pari etiam ratione, relatione effectus creaturarum ad artem divinam, tamquam ad causam effectricem, esse relatione realem, quod libenter concedimus, at verò relatio conformitatis cum arte, in qua posita est veritas arte facti, est ratio longè diversa à relatione effectus ad causam. Relatio namque effectus in eo posita est, quòd res habeat suum esse ab eo, cuius dicitur effectus: conformitas verò in eo est sita, quòd esse, quod habet effectus, commensuretur arti tamquam suæ regulari, & sit tale, quale cogitatione, regulisve artis iudicatum est debere esse futurum: quæ relationes longè diversæ sunt inter se. Quo loco animadvertere, cum relatio effectus non producat, sed producat ad productionem effectus, vtrique ex eo, quòd sit realis, non sequi dari processum in infinitum in relationibus effectus ad causam. At verò cum relatio conformitatis, si sit quid reale, seipsa sit quid conforme arti divinae, qua producat ad

A productionem alterius, (aliis aliquid reale non haberet rationem veri, quod est absurdum) efficitur, ut si relatio conformitatis ad artem divinam esset quid reale, daretur in relationibus realibus infinita progressio.

Ad secundum.

Ad secundum neganda est maior translatio, namque columnæ ex parte sinistra in dexteram est ratio fundandi relationem dexteri, quae resultat in columnæ: & tamen relatio illa non est realis, sed rationis.

DISPUTATIO III.

B *Verum veritas dicat solam relationem conformitatis cum sua regula, & mensura.*

Quidam amplectuntur partem affirmantem, quam confirmare possunt.

Parti affirmanti argumentum primum.

Primò, quoniam si veritas ultra relationem conformitatis includeret id, in quo cernitur ea relatio, nempe entitatem, aut cognitionem, sequeretur veritatem non esse passionem entis: quippe cum nulla passio suum subiectum in se includat.

Secundò, quia sequeretur hanc propositionem non esse concedendam: *cognitio, qua assentior, hominem esse animal, est vera: non secus atque hæc non est concedenda: calor est calidus: eò quòd concretum de suo abstracto non affirmetur.* Consecutio probatur, quoniam nomen, *cognitio*, est abstractum: verum autem est concretum: si ergo veritas talis cognitionis includeret in se ipsammet cognitionem, concretum de abstracto affirmaretur.

Ad secundum.

Capreolus verò in 1. dist. 19. q. 3. Ferrariensis 1. contra gentes, cap. 60. & quidam alij censent, veritatem dicere non solum relationem conformitatis, sed etiam entitatem aut cognitionem, in qua cernitur. Id quod satis innuit D. Thomas, cum alibi, tum quaest. 1. de veritate artic. 8. ubi ait: *Veritas rerum existentium includit in sua ratione entitatem earum, & superaddit habitum inem adæquationis, hoc est, conformitatis.*

Potest verò probari hæc sententia. Primò, quoniam Deus in Scripturis sacris dicitur veritas, sicut & bonitas, iuxta illud Ioan. 14. *Ego sum via, veritas, & vita: sed si veritas esset sola relatio conformitatis, hæc esset falsa: Deus est veritas: quippe cum sit fallum dicere Deum esse relationem conformitatis: ergo veritas non dicit solam conformitatem, sed cognitionem suo obiecto ut mensura conformem, aut entitatem conformem suæ arti & regula.*

Parti neganti suadetur primum.

Secundò, veritas est perfectio simpliciter, quam melius est in vnoquoque esse, quam non esse: & est bonum intellectus: ergo nõ dicit solam relationem, sed cognitionem, aut entitatem conformem.

Secundò.

Tertiò, de quavis cognitione obiecto conformi dicere consequimur, hæc est veritas: huiusmodi autem loquutio esset falsa, nisi veritas esset ipsamet cognitio obiecto conformis, à qua intellectus diceretur verus: ergo veritas non dicit solam relationem conformitatis.

Tertiò.

Vtraque sententia defendi potest, tamen si posterior videatur verior, & consonantior Scripturis. Qui ergo eam voluerit defendere, ad primum argumentum prioris opinionis concedat id, quod inde inferatur, si sit sermo de passione propriè dicta: si verò sit sermo de passione minus propriè accepta, prout id dicitur passio, quod recipitur cum aliquo, & ab eo aliquo modo distinguitur, ut de bono dicebamus supra quaest. 5. neget illud sequi: eo namque modo verum est passio entis, quo quaest. 5. explicata

Vtraque partem quaestio possit defendi. Ad primum argumentum l. artus.

Ad secundū. explicatum est bonum esse passionem entis. Ad secundum dicat, duobus modis posse aliquid dici verum. Vno ita, vt verum sit id, quod affectum est veritate: atque hoc modo, cognitionem iudicantem conformem obiecto, non dici veram, vt probat argumentum, sed dici veritatem à qua intellectus dicitur verus. Altero verò modo, quia significat verum, hoc est, id, inter quod & intellectum est conformitas, quòdque est causa & mensura veritatis intellectus, eaque ratione dicitur verum: atque hoc modo cognitionem dici veram, hoc est, veri significatricem.

Ad primum argument. 2. partē. Qui defendunt priorem sententiam, ad primum posterioris respondent, Deum dici veritatem, non sumptam formaliter, sed fundamentaliter: est enim Deus sua cognitio, quæ est veritas fundamentaliter.

Ad secundā. Ad secundum respondent, veritatem sumptam fundamentaliter esse perfectionem simpliciter: non verò sumptam formaliter.

Ad tertium. Ad tertium non video quid aliud responderent, quam locutionem esse impropiam, atque in rigore esse falsam. Illud tamen est non leuis coniectura, veritatem non dicere solam relationem, sicut neque bonitas dicit solam relationem perficientis: quia quemadmodum bonum non dicitur alicuius correlatiui bonum, propter entitatem absolutam, quam includit: ita verum non dicitur alicuius correlatiui verum, sed dicitur alicui adæquatam tamquam ei, à quo mensuratur.

DISPUTATIO IV.

In qua acceptione verum sit passio entis.

Veritas, vt dicit conformitatem cum arte diuina, est passio entis creati. Vt comprehendit hanc, & primam radicem veritatis, conuenit etiam entis in creatio.

Sperest, vt propositam dubitationem paucis explicemus. Dicendum ergo est, verum, vt significat entitatem conformem arti, qua conditum est, esse passionem (modo paulò ante explicato) entis creati. Cum autem essentia diuina, quæ essentia, non habeat rationem veri, nisi tamquam mensura, & radix prima totius veritatis, verum analogicè, vt comprehendit verum sumptum pro radice prima totius veritatis, & verum, quod habet entitatem adæquatam arti & regula, qua conditum est, erit passio entis communis tam enti creato, quam increato. Entia autem rationis non sunt vera hoc modo: sunt tamen vera, prout verum dicitur quod est aliquò modo mensura conformitatis cognitionis quæ de ipso habetur. Quare, veritas, quæ est passio entis, nõ dicitur nisi de solis entibus realibus.

Verum quo pacto sit obiectum formale intellectus.

Illud est hoc loco aduertendum, quando dicimus, verum esse obiectum formale intellectus, non sumi verum in aliqua acceptione, quæ hæcenus explicata sunt, sed pro intelligibili: obiectum namque, quod percipitur intellectu, & quod, tamquam id, quod intelligitur, terminat intellectionem, est ens communissimè sumptum, vt comprehendit etiam entia rationis: ratio verò sub qua intellectione terminat est intelligibilitas, hoc est, non repugnantia, quam comparatione intellectus habet, vt percipitur: conformitas autem tam illius cum intellectione, quam intellectionis cum eo, consequitur intellectionem ipsam: quare cum obiectum potentie cognoscentis præcedere debeat actum potentie: sit, vt verum, prout est idem quod conforme intellectui tamquam mensura veritatis ipsius, non sit obiectum intellectus.

QUESTIO XVII.

De falsitate.

DISPUTATIO VNICA.

Quid sit falsitas, & quomodo in rebus reperitur.

VT veritas solum est in intellectu, aut in rebus comparatione intellectus: ita etiam falsitas. Posita autem est falsitas in discrepantia, seu, vt ita dicam, inconuenientia à propria regula inter cognitionem & obiectum: eo modo, quo questione precedente explicatum est, veritatem in conuenientia inter illa eadem esse positam. Quoniam verò ex dictis disputatione prima questionis precedentis facillè erit intelligere, quomodo in cognitione reperitur falsitas, hoc loco solum explicabimus quomodo, & quomodo in rebus existat.

Pro cuius rei intelligentia sciendum est. Hoc interesse inter causas secundam agentem per intellectum, & causam merè naturalem. Quòd causa agens per rationem (quæ eo ipso ad imaginem & similitudinem Dei est condita) apud se habet regulas suarum actionum, nempe artem & prudentiam, quarum illa est recta ratio factibilium: hæc verò agibilium: aut certè causa agens per intellectum in se habet, vnde eiusmodi regulas possit comparare, ad perfectumve statum eas perducere, nempe intellectum ipsum, cui semina vtriusque regulæ indita sunt. Quoniam verò huiusmodi causæ non solum à Deo, tamquam ipsius imagines, causæque minus vniuersales deriuantur, sed etiam eo ipso illi subiacent: sit, vt regulæ in ipsis existentes, non solum participationes quedam sint artis diuinæ, atque legum æternarum in mente diuina existentium, sed etiam à legibus æternis, & diuina voluntate, regulæ aliæ, & præcepta illis iniuncta deriuentur, quæ ad finem supernaturalem, atque ad positum ius spectant. Causæ verò merè naturales non habent in se artem & regulam suarum actionum, sed in Deo, à quo naturam & vires accomodatæ ad agendum acceperunt pro ratione diuersorum finium, in quos ab arte diuina diriguntur.

Sciendum est deinde, duplex genus legum, siue regularum in Deo posse distingui. Quædam enim sunt, quas decens est Deum ipsum seruare in suis actionibus vel permissionibus, quibus varios defectus ac peccata, tam in hominibus, quàm in aliis causis naturalibus, permittit, de quibus in concordia quæst. 14. artic. 13. disput. 21. dictum est ex parte: hæc enim, & si non tam vilitatè, suo tamen modo leges ac regulæ dici possunt. Alias verò esse leges ac regulas ab arte atque prudentia diuina singulis causis secundis circa proprias actiones præscriptas, quæ nihil aliud sunt, quàm dictamina artis atque prudentiæ diuinæ, quibus Deus iudicat de vnaquaque causa secunda, tam libera, quàm naturali, quem modum in qualibet sua operatione tenere debeat: si modò ea qualis oportet, & fini, in quem dirigitur, accommodatè fieri debeat.

His ita constitutis, sit prima conclusio. Vt nihil in rebus discrepare potest ab illis regulis, vel quæ regulis prioris generis, quas decens est Deum seruare, vel cum in rebus per seipsum aliquid agit, vel causarum secundarum interuentu, vel in quibusdam defectibus & peccatis permittendis: ita in rebus compa

Falsitas quid.

Conferunt agendum per intellectum, & naturalem discrimen.

Legum, siue regularum in Deo duplex genus.

Prima conclusio. Falsitas, quæ peccati rebus, & Deo, rationem habent potest.